

MET ANDERE WOORDEN

kwartaalblad over bijbelwerk

3e jaargang nr.3 september 1984

een uitgave van het Nederlands Bijbelgenootschap, Postbus 620, 2003 RP Haarlem, tel. 023-259501

Gij, sta
want zoals de
Toen stond Gideon op en
Hij nam de halvemaantjes die om
22 Toen zeiden de mannen van Israël tot Gideon:
Heers over ons,
en jij, en je zoon, en de zoon van je zoon,
want jij hebt ons bevrijd uit de hand van Midjan.
23 Gideon zei tot hen:
Niet ik zal over jullie heersen,
niet mijn zoon zal over jullie heersen,
JHWH zal over jullie heersen.
24 Toen zei Gideon tot hen:
Ik wil van jullie iets vragen:
laat ieder mij geven een ring van zijn buit.
Ze hadden immers gouden ringen,
het waren namelijk Ismaëlieten.
25 Ze zeiden:
geven wel
mantel uit
ring van zijn buit.
die hij had gevraagd

Een pagina uit 'Richteren, een vertaling om voor te lezen' van de Societas Hebraica Amstelodamensis uitgegeven door het Nederlands Bijbelgenootschap en de Katholieke Bijbelstichting.

Dreigt erfgoed
verloren
te gaan?

pag. 3

De bijbel
en de
basisbeweging

pag. 7

Een nieuwe
versie van
Genesis

pag. 11

VOORWOORD

'We dreigen in onze tijd een uiterst belangrijk stuk erfgoed te verliezen: de door Calvijn geïnspireerde wijze van vertalen.' Dit schrijft prof. dr. K.A. Deurloo in ons openingsartikel. Heeft hij gelijk? We vroegen twee auteurs een reactie te geven op Deurloo's artikel, de oudtestamentici dr. C. Houtman en dr. A. van der Kooij. Hebt u zelf ook een reactie? Er is zeker ook plaats voor ingezonden brieven. Uw reactie moet zich wel beperken tot 200 woorden.

De Nederlandse Zendingsraad organiseerde in mei in Putten een beraad over de zending van de kerk in de grote stad. Een van de inleiders was Gerardo Thijssen. Hij is nauw betrokken bij de basisbeweging in Mexico. In zijn referaat legde hij sterke nadruk op de betrokkenheid van de basisbeweging bij de bijbel. In een gesprek met onze eindredacteur legde hij uit hoe in Latijns Amerika de basisbeweging de bijbel leest.

De bijbel wordt steeds weer vertaald. In mei kwam het eerste bijbelboek Genesis gereed in een vertaling volgens het principe van de Amerikaanse 'Living Bible'. Onze medewerker Harm W. Hollander las deze vertaling en toetste hem aan de grondtekst.

Ook verscheen weer een nieuw deel in de serie Translator's Handbooks. Ditmaal wordt de brief aan de Hebreeërs behandeld. Ook voor predikanten is dit een handzaam en bruikbaar boek.

Als u meer wilt weten over de boeken in deze serie en over andere wetenschappelijke uitgaven van de gezamenlijke bijbelgenootschappen verwijzen we u naar de bij dit blad gevoegde bon om de zojuist gereedgekomen 'Catalogus van wetenschappelijke uitgaven' aan te vragen.

COLOFON

MET ANDERE WOORDEN is een kwartaaluitgave van het Nederlands Bijbelgenootschap, postbus 620, 2003 RP Haarlem, telefoon: 023 - 25 95 01, en van het Belgisch Bijbelgenootschap, Dautzenbergstraat 36, 1050 Brussel, telefoon: 02 - 640 11 12 of 640 15 75.

MET ANDERE WOORDEN wordt gratis toegezonden aan hen die geïnteresseerd zijn in het vertalen en doorgeven van de bijbel.

REDACTIE: ds. W. van Galen, dr. H.W. Hollander, dr. E.W. Tuinstra en Jan J. van Capelleveen (eindredacteur).

ADRESWIJZIGINGEN: Deze aanbrengen op de adresband van dit nummer en dit retour zenden aan het Nederlands Bijbelgenootschap, postbus 620, 2003 RP Haarlem. Telefonische meldingen via nummer 023 - 25 95 01, toestel 118.

GIFTEN voor het werk van het Nederlands Bijbelgenootschap in binnen- en buitenland, en bijdragen ter bestrijding van de onkosten voor dit blad kunnen gestort worden op giro 1 60 20 van het NBG te Haarlem met vermelding 'gift' of 'MET ANDERE WOORDEN'.

Dreigt erfgoed verloren te gaan?

Het Nederlands Bijbelgenootschap en de Katholieke Bijbelstichting geven naast andere vertalingen van de bijbel van tijd tot tijd ook bijbelboeken uit in 'een vertaling om voor te lezen'.

Deze bijbelboeken worden vertaald door leden van de Societas Hebraica Amstelodamensis. Tot nu toe verschenen in deze serie Ruth (1974), Jona (1977), Richteren (1982) en de Societas hoopt dit jaar klaar te komen met de vertaling van Amos.

In het volgend artikel vertelt de oudtestamenticus prof. dr. K.A. Deurloo wat de kenmerken zijn van de vertalingen die in deze serie verschijnen. Hij meent dat door dit werk ook de reformatorische traditie en het hart van het belijden bewaard blijft. Bij deze stelling van Deurloo zijn wel kanttekeningen te plaatsen. De redactie heeft daarom twee vakgenoten van Deurloo om een reactie gevraagd.

EEN VERTALING OM VOOR TE LEZEN

door prof. dr. K.A. Deurloo

Er wordt veel gediscuteerd over de manier waarop de bijbel vertaald moet worden. In die discussie komt één punt nauwelijks aan de orde, namelijk dat we in onze tijd een uiterst belangrijk stuk reformatorisch erfgoed dreigen te verliezen: de door Calvijn geïnspireerde wijze van vertalen. Die heeft een indrukwekkende geschiedenis gehad, met als hoogtepunt het ontstaan van de Nederlandse Statenvertaling. In vele opzichten was die verwant aan de oude joodse bijbel in het Grieks: de Septuaginta.

In de stijl van de Statenvertaling is in onze eeuw de Duitse vertaling van Buber/Rosenzweig verschenen; ook in het Engels en Frans wordt aan dergelijke vertalingen gewerkt.

De reformatorische kerken in Nederland hebben zich helaas nog niet werkelijk bezonnen op het probleem dat als er geen nieuwe vertaling in de traditie van Calvijn ontstaat, er iets verloren dreigt te gaan dat tot het hart van het belijden behoort.

Door deze joodse en calvinistische traditie geïnspireerd, probeert een vertaalgroep van de Universiteit van Amsterdam zoiets als voorwerk te leveren voor een bijbelvertaling die een moderne versie van de Statenvertaling zou moeten worden. De vertaalmethode wordt met een duur woord 'idiolect' genoemd; d.w.z. het eigene naar Woord en Geest van de bijbelse grondtekst proberen te lezen en in het Nederlands te laten klinken.

Bij dat 'eigene' gaat het vooral om de verbanden die in de teksten onderling door woorden en uitdrukkingen worden gelegd. De Statenvertalers noemden dat de 'spreekwijzen van de Heilige Geest', waarvan ze vonden dat die in Luthers vertaaltwijze (die in veel opzichten op die van sommige moderne vertalingen lijkt) te weinig tot uitdrukking kwamen.

Hulp daarbij komt van de moderne taalwetenschap, die niet zo zeer woorden en zinnen, maar het geheel van teksten op het oog heeft. Zo'n vertaling zal niet op alle punten gemakkelijk leesbaar zijn, zeker niet daar waar ook de grondtekst moeilijk is. Het wordt geen omgangstaal, maar dat is de taal van de grondtekst ook niet.

De bijbel is immers geschreven 'om voor te lezen', in de gemeente; dat mag een vertaler nooit vergeten. Er is een uitlegger nodig, die zegt: 'Versta je, wat je leest?'

De vertaling mag echter niet onnodig moeilijk worden. Men moet geen typisch taaleigen in een soort 'Hebreeuws-Nederlands' weergeven (tenzij het voor het begrip vereist is!). Zo vertalen we Richteren 8:22 niet met: 'En ze zeiden, de man van Israël...' maar met: 'Toen zeiden de mannen van Israël tot Gideon'.

In wat ze zeggen komen echter een paar woorden voor, die je niet zo maar in het Nederlands mag omschrijven, wil je de verbanden van de tekst niet verstoren. Het zijn de belangrijke bijbelse woorden *zoon*, *bevrijden*, *hand*.

Richteren 8:22 en 23 in 'een vertaling om voor te lezen'

Toen zeiden de mannen van Israël tot Gideon:
Heers over ons,
èn jij, èn je zoon, èn de zoon van je zoon,
want jij hebt ons bevrijd uit de hand van Midjan.
Gideon zei tot hen:
Niet ik zal over jullie heersen,
niet mijn zoon zal over jullie heersen,
JHWH zal over jullie heersen.

Vier maal 'zoon', vier maal 'heersen'. In zulke woordherhalingen ligt heel vaak de *boodschap* van de tekst; en om die boodschap, die zich niet laat reduceren tot een 'verhaaltje' is het bij 'Een vertaling om voor te lezen' begonnen.

Het is dan ook terecht dat het Ne-

derlands Bijbelgenootschap en de Katholieke Bijbelstichting deze vertaling op verzoek van de Societas Hebraica Amstelodamensis uitgeven en daarmee aandacht vragen voor de voortzetting van de Geneefs-reformatische vertaaltraditie.

HET ALARM VAN DEURLOO

door dr. C. Houtman

Deurloo slaat alarm: 'iets, dat tot het hart van het be-lijden behoort' dreigt verloren te gaan, wanneer er geen

nieuwe vertaling 'in de traditie van Calvijn' ontstaat.

Wat dat 'iets' is wordt door hem niet met zoveel woorden gezegd.

Is hij vol bekommernis om het

belijden ten aanzien van de Schrift in de Nederlandse Ge-loofsbelijdenis?

Hoe dit ook zij, de teneur van het betoog is duidelijk: het vertaalprincipe, waarvoor bij bijbelvertaling gekozen wordt, is niet van ondergeschikt belang; de verkondiging van de bijbel komt het beste tot haar recht bij vertaling in 'calvinistische traditie'.

Bij de teneur van het betoog zal ik enkele kanttekeningen plaatsen. De door Deurloo gemaakte opmerkingen van historische aard laat ik voor zijn rekening.

Ook in de rechterflank van de gereformeerde gezindte is in de afgelopen decennia sprake van hernieuwde aandacht voor de gereformeerde vertaaltraditie en de Statenvertaling. Die aandacht is begrijpelijk, omdat bepaalde als gereformeerd beschouwde dogmata wel op de Statenvertaling, maar niet op nieuwere vertalingen gefundeerd kunnen worden.

Op het eerste gezicht heeft het iets verrassends dat Deurloo als representant van een kring, die zich niet laat voorstaan op zijn calvinistische Schriftbeschouwing en zijn trouw aan de gereformeerde leer, op het punt van de bijbelvertaling zo voluit calvinistisch wil zijn. Bij nader toezien is dat minder vreemd. Immers de door hem voorgestane bijbeluitleg is gebaseerd op de vooronderstelling dat vorm en inhoud onlosmakelijk verbonden zijn: de verkondiging van de Schrift is gerelateerd aan woordgebruik, woordvolgorde, enz.

Om die reden geniet de sterk tegen de grondtalen aanleunende Statenvertaling zijn sympathie. Men neme er echter nota van dat Deurloo's pleidooi voor 'calvinistische' vertaling bij hem niet gepaard gaat met bijbeluitleg in de lijn der vaderen.

De opmerking: 'De bijbel is immers geschreven 'om voor te lezen' in de gemeente' is evenmin geënt in de traditie. Kortom, men mag Deurloo niet als een soort neo-calvinist beschouwen. Zijn pleidooi aan het adres van de reformatorische kerken voor de traditie en dat nog wel met een verwijzing naar het hart van het belijden komt derhalve een tikkeltje demagogisch over.

Geconstateerd kan worden dat de voorstanders van de gereformeerde vertaaltraditie in de gereformeerde gezindte en in de kring van Deurloo gemeen hebben de opvatting dat alleen een vertaling in genoemde traditie de verkondiging van de bijbel tot haar recht doet komen. Ten aanzien van de inhoud van de verkondiging lopen de meningen echter zeer uiteen.

Komt bij vertaling 'in calvinistische traditie' de verkondiging werkelijk het beste tot haar recht? Deurloo brengt de Luthervertaling ter sprake, een vertaling die als 'dynamisch-equivalent' getypeerd zou kunnen worden. Als er één vertaling is geweest, die de Schrift voor velen toegankelijk heeft gemaakt, dan die wel.

Ik van mijn kant wil de stelling wagen dat een vertaling 'in calvinistische traditie' de Schrift eerder toesluit dan ontsluit. Bij een dergelijke vertaling worden door de nauwe aansluiting aan de grondtekstodeloze barrières opgeworpen. Het kan verbazen dat Deurloo, die zich herhaaldelijk als maatschappelijk zeer geëngageerd heeft doen kennen, kiest voor wat men een elitaire vertaling zou kunnen noemen, een vertaling die meer dan feitelijk noodzakelijk is, inwijding behoeft. Omdat bij hem Woord Gods en grondtekst uiterst nauw verbonden zijn, staat er voor hem kennelijk geen andere weg open.

Meer in het algemeen kan de volgende vraag opgeworpen worden: Komt de sympathie voor idiolecte vertaling in bepaalde kringen van theologen niet voort uit het verzet tegen het historisch-kritisch onderzoek van de bijbelwetenschap, dat ook tot

uiting komt in de etymologiserende en neo-rabbinse uitleg in verschillende populaire bijbelverklaringen? Komt de idiolecte vertaling tegemoet aan de behoefte aan meerduidige, geheimvolle vertalingen, die als uitgangspunt kunnen dienen voor homiletische bespiegelingen?

Met Deurloo ben ik van mening dat de keuze voor een vertaalprincipe niet van ondergeschikt belang is. Schriftbeschouwing en vertaalprincipe blijken nauw met elkaar verbonden te zijn. Daar kunnen de reformatorische kerken inderdaad niet aan voorbij.

STATENVERTALING EN SEPTUAGINT

door dr. A. van der Kooij

In zijn bijdrage 'Een vertaling om voor te lezen' schrijft K.A. Deurloo onder meer: 'In vele opzichten was die (de Statenvertaling, vdK) verwant aan de oude joodse bijbel in het Grieks: de Septuaginta'. In het geding is hier een verwantschap in stijl van vertalen, met nadruk op het belang van de woordvolgorde in de Hebreeuwse teksten en op bepaalde woord-equivalenties.

Dit is in verregaande mate van toepassing op de Statenvertaling, maar geldt echter zeer ten dele voor de Septuagint.

Zoals bekend neemt de Septuagint in de geschiedenis van het bijbelvertalen een bijzondere plaats in: het is namelijk de eerste en oudste vertaling van het oude testament. Deze vertaling in het Grieks is evenwel niet het werk van één vertaalcommissie, zoals in het geval van de Statenvertaling. In tegen-

stelling tot deze en andere vertalingen als die van Aquila, Symmachus en Hieronymus is de Septuagint in de loop van enkele eeuwen ontstaan. Het oudste gedeelte, de Pentateuch, dateert uit de derde eeuw voor Christus, terwijl een van de jongste gedeelten, het boek Prediker (Ecclesiastes), uit het eind van de eerste eeuw na Christus stamt.

De boeken van de Septuagint zijn op verschillende momenten ontstaan en vormen het produkt van verschillende vertalers, hetzij uit Alexandrië, hetzij uit Jeruzalem.

Belangrijk is in dit verband nu het volgende: de boeken van de Septuagint zijn op een verschillende manier vertaald. Er zijn 'letterlijk' vertaalde delen, in verschillende gradaties (bijv. Septuagint: Richter, Koningen, Ezra-Nehemia, Psalmen) en er zijn 'vrij' vertaalde delen, in verschillende gradaties (bijv. Septuagint: Jesaja, Daniël, Job, Spreuken). Interessant is een vergelijking tussen parallelle gedeelten: Septuagint: 2 Kon. 18-19 en Jes. 36-37; 2 Kron. 35 en 1 Ezra 1.

De Septuagint vormt geen uniforme vertaling zoals dit met de Statenvertaling het geval is. In stijl van vertalen is de verwantschap tussen beide slechts zeer ten dele aanwijsbaar.

DE BIJBEL EN DE BASISBEWEGING

Jan J. van Capelleveen interviewt Gerardo Thijssen

Net toen in Latijns-Amerika armen zich bewust begonnen te worden van hun situatie, verscheen het nieuwe testament in de Spaanse omgangstaal.

'De bijbel in onze taal,' zeiden ze met enige verwondering en ze begonnen dit boek geboeid te lezen. 'God is een God' van armen,' riepen ze verbaasd uit.

De Nederlander Gerardo Thijssen was erbij. Hij volgde de ontwikkeling op de voet. En nog is hij nauw verbonden met de nieuwe basisbeweging die een vernieuwing voor de kerk betekende van onder op.

Als jonge pater werd hij 31 jaar geleden uitgezonden naar Chili. Hij werd aangesteld als parochiepriester in een wijk van arme landarbeiders. 'Broeders en zusters,' zo begon hij zijn preek. Tot hij zich ging afvragen: Kan ik dat wel zeggen? Wat weet ik van mijn parochianen? Van hun noden? Van hun problemen, hun vragen?

Hoe kan ik hen leren kennen? Hoe kan ik echt in hun leven delen? Hij zag maar één oplossing. Hij verhuurde zichzelf als landarbeider.

Zijn besluit had een merkwaardig gevolg. Zijn werk liet hem weinig tijd voor parochie-arbeid. Als zijn kerkleden vroegen: Kunt u niet dit of dat doen? antwoordde hij: Waarom doen jullie het niet zelf?

Parochianen bezochten zieken, leidden bijbelkringen, gingen voor in gebed. En omdat ze beseften dat ze dan toch wel enige kennis van de bijbel moesten hebben begonnen ze dat boek, dat voorheen alleen door de priesters gelezen werd, zelf te lezen.

Dat nieuwe testament in de Spaanse omgangstaal was er toen nog niet. Ze hadden alleen de beschikking over de Nacar-Colunga vertaling, de

eerste rooms-katholieke Spaanse vertaling uit de grondtalen. 'Geen erg beste vertaling,' meent Thijssen nu, 'gemaakt voor Spanjaarden en niet voor Latijnsamerikanen, moeilijk te lezen en exegetisch soms aanvechtbaar'. Zo goed konden zijn mensen niet lezen, maar met de moeder wanhoop worstelden ze met de moeilijke taal. En ze deden de ene verbazingwekkende ontdekking na de andere.

's Avonds kwamen zijn parochianen bij hem en vertelden wat ze nu weer in de bijbel ontdekt hadden. 'Wat mij verbaasde,' vertelde hij me, 'was dat ze die bijbel heel anders lazen dan ik. Het oude testament sprak hen in eerste instantie het meest aan. Ze voelden zich één met de Israëlieten in Egypte. Dat waren slaven en God hoorde hun noodkreten in zijn hemel. Hij bevrijdde hen uit de slavernij en leidde hen door de woestijn naar een nieuw land.

Het was hun van oudsher ingeprint dat God de rijken en de armen had geschapen. En nu lazen ze dat God een God van de armen wil zijn, dat God zich om hen bekommert, dat God tussenbeide komt.

Samenvattend zei Thijssen me: 'Ze ontdekten dat God niet de God van het dogma is, maar de God van de geschiedenis.'

'Zo,' vervolgde hij, 'begonnen ze zichzelf te vereenzelvigen met het volk Israël. Het inzicht daagde dat God ook hen uit hun slavenbestaan wilde bevrijden, wilde uitleiden naar een nieuwe maatschappij waarin gerechtigheid heerst voor allen.'

BASISBEWEGING

Wat in Chili gebeurde, geschiedde vrijwel tegelijkertijd elders in Latijns-Amerika. In de loop van een paar jaar ontstonden overal kleine groepjes mensen die nu beschreven worden als de basisbeweging.

Over die basisbeweging sprak Gerardo Thijssen op een conferentie in Putten belegd door de Nederlandse Zendingsraad. 'Let op,' zei hij, 'die basisbeweging is allerm minst een politieke beweging. Ze wil dat ook niet zijn. Ze wil ook geen coöperatie zijn, geen boerenbond, geen volksorganisatie.'

Ze wil alleen maar een kring van tien tot twintig mensen zijn die samen de bijbel lezen, samen bidden, samen hun noden delen en hun blijdschap, samen iets willen doen voor mensen in hun straat, hun wijk. Uit die gezamenlijke gesprekken ontstaan initiatieven. Een crèche voor moeders die werken. Een schooltje. Druk op de plaatselijke regering om een put te slaan of de waterleiding door te trekken. Minimale voorzieningen voor mensen die ver onder een minimaal bestaan leven.

Maar als je zegt dat deze beweging dan toch wel sterk horizontalistisch gericht is, wijst Thijssen dat scherp af. 'Nee,' zegt hij, 'Nee! Absoluut niet. In die beweging liggen de verticale en de horizontale lijn zo verstrengeld dat ze niet van elkaar los te maken zijn. De Latijns-amerikaanse mens is diep religieus. Bijbel en gebed nemen een centrale plaats in. En vanuit dat samenlezen en samen bidden ontstaat een gezamenlijke inzet voor de samenleving.

En als ze de bijbel lezen, komen ze altijd weer terug bij dat Exodus-verhaal. Ze voelen zich als Mozes geroepen. Ze zijn als Mozes bang. En tegelijkertijd willen ze als Mozes protesteren bij hun machthebbers.

Als Israël in Egypte voelen ze zich geroepen om het slavenjuk van hun schouders te schudden en op weg te gaan voor een lange, lange reis.' We spreken tegenwoordig van het 'bewustwordingsproces' dat zich voltrok. Al te gemakkelijk denken we dan dat armen in Latijns-Amerika zich bewust werden van hun armoede, van het onrecht hun aangedaan. Dat aspect is er zeker.' 'Maar,' zegt Thijssen, 'dat mag niet losgemaakt worden van het feit dat zij zich ook, tegelijkertijd, bewust worden dat God hen als armen heeft geroepen om te gaan werken aan nieuwe samenlevingsvormen.

Daarom lezen ze in hun groepen samen de bijbel, en analyseren ze samen hun situatie.'

IN ONGANGSTAAL

Toen in de jaren vijftig binnen de bijbelgenootschappen het plan geboren werd om de bijbel opnieuw te gaan vertalen, ditmaal in de omgangstaal, opdat hij begrijpelijk zou zijn voor mensen met weinig schoolopleiding, dachten zij in de eerste plaats hulp te bieden aan de protestanten. Die hadden de Reina-Valera-vertaling uit de hervormingstijd. Vertaald in Spanje, in een taal die sterk verschilt van het Spaans dat nu in Latijns-Amerika wordt gesproken. De vertalers van deze nieuwe vertaling konden niet vermoeden dat hun werk een veel wijdere verspreiding zou krijgen.

Het nieuwe testament verscheen in 1966. Enkele mensen uit de basisbeweging ontdekten het en waren meteen enthousiast. Sprak oorspronkelijk het oudtestamentische verhaal van de exodus het meest aan, nu begon het nieuwe testament op een heel nieuwe manier voor hen te leven. Mensen die de oude Nácar-Colunga verta-

ling maar moeizaam konden lezen, lazen deze vertaling vlot. En het wonderlijke was dat ze ook de evangeliëverhalen anders gingen lezen dan wij in Europa gewend zijn. Diepe indruk maakte het feit dat Christus niet alleen mens, maar ook arm geworden is. Ze lazen de wonderverhalen en discuteerden niet over de vraag of ze echt gebeurd zijn of niet, maar verbaasden zich erover dat Christus uitgestoten mensen weer opneemt in zijn gemeenschap en dat hij daarom vervolgd en gekruisigd werd, maar dan de dood zelf overwint. Wat later verscheen in Chili een eigentijdse rooms-katholieke vertaling van de bijbel, *La Biblia para América Latina*. Opmerkelijk is echter het verschil in gebruik. Als de mensen een hele bijbel willen hebben, bijv. voor gebruik in groepen of thuis als gezin, schaffen ze zich vaak 'La Biblia' aan. Maar voor dagelijks gebruik hebben ze graag de nu volledige bijbel in omgangstaal, maar dan in deeltjes.

Want in tegenstelling tot de rooms-katholieke uitgeverijen, geven de bijbelgenootschappen hun vertaling niet alleen als een groot, dik boek uit, maar ook in deeltjes: de Pentateuch, de Psalmen, een aantal profeten, een evangelie of de vier evangeliën samen, de brieven van Paulus of de algemene zendbrieven in één bandje.

Die kleine boekjes zijn goedkoop en liggen binnen hun financieel bereik. Maar dat is het niet alleen. Ze zijn ook handig van formaat, klein genoeg om bij je te dragen. Het opmerkelijke van de mensen van de basisbeweging is, vertelde Thijssen mij, dat ze die boekjes altijd bij zich hebben. Nu zie je in Latijns-Amerika iets wat dertig jaar geleden ongehoord was. Je ziet tegenwoordig mensen op straat, in een bus, in een trein die diep geïnteresseerd in de bijbel zitten te lezen.

Pater Thijssen is allang geen pater meer. Het moment kwam dat hij zich zozeer met deze mensen een wist dat hij zijn habijt uittrok. Om leek te

zijn met de leken, arm met de armen. Maar dat wil niet zeggen dat hij en deze basisbeweging zich losgemaakt hebben van zijn kerk. De beweging wil een beweging binnen de kerk zijn, om die kerk weer tot een kerk van en voor het volk te maken. En als hij zegt kerk, bedoelt hij de Rooms-Katholieke Kerk. Ik kon niet nalaten te vragen hoe de protestantse kerken staan tegenover de basisbeweging. Hij antwoordde: 'Dat verschilt. Toen ik nog in Chili werkte, had ik goede contacten met protestanten, vooral met baptisten. Ik preekte bij hen en zij in mijn kerk. Er was eigenlijk geen verschil.' 'Maar na de dood van Allende ben ik het land uitgewezen. Ik stond te dicht bij de armen die niets van het nieuwe, militaire regime moesten hebben. Na wat omzwervingen ben ik terecht gekomen in Mexico. Daar vormen de protestanten maar een heel kleine minderheid, nog geen procent, van de totale bevolking.'

'Daar vind je drie soorten protestantse kerken. De oude Europese kerken die met de immigranten meekwamen en eigenlijk nooit buiten die eigen groep zijn getreden. Dan de pinkstergemeenten die vooral invloed hebben op de armen die het bewustwordingsproces nog niet doorgevoerd hebben en die alles in de bijbel vergeestelijken en het evangelie louter verkondigen als een boodschap voor na dit leven. En fundamentalistische groepen uit Amerika die zich vastklemmen aan de gevestigde structuren.'

'En het Mexicaans Bijbelgenootschap?' vroeg ik. Hij kent de regionale secretaris voor Amerika, de Chileen Alberto Cárcamo. Maar nauwelijks de mensen van het Mexicaans Bijbelgenootschap.

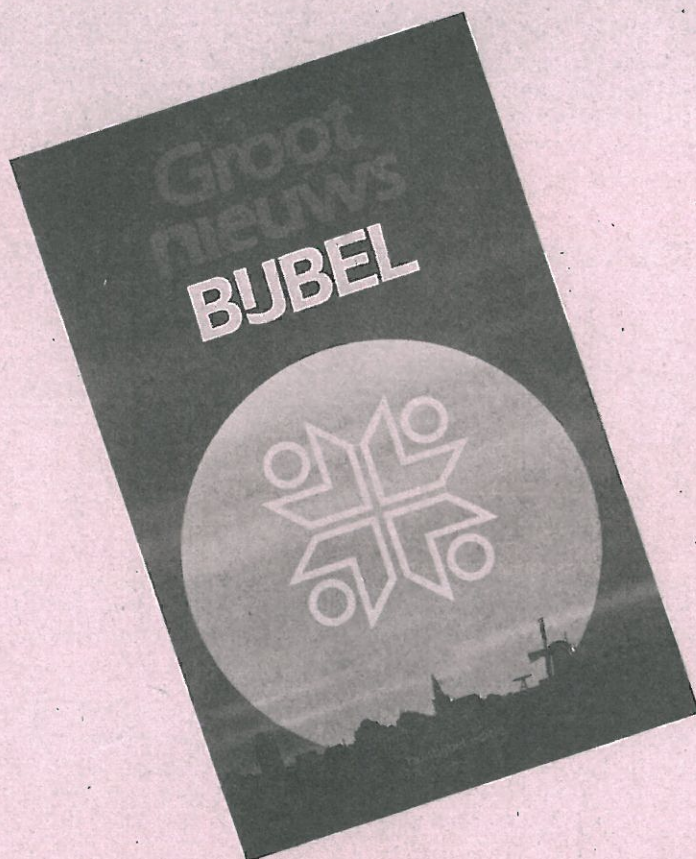
In Cuernavaca, waar hij werkt, besefte een vroegere bisschop al lang geleden de waarde van de bijbel voor zijn parochianen. Hij benoemde een priester om speciaal de bijbelverspreiding te bevorderen. Er is geen kerk in dat bisdom of er zijn stapels bijbels beschikbaar voor de kerkgangers en ze worden gebruikt ook.

Vele van die bijbels komen van het Mexicaans Bijbelgenootschap. Want overzee werken de bijbelgenootschappen graag via de kerken. Daar koop

je geen bijbel in een boekhandel zoals bij ons, maar in de kerk, ook in de Rooms-Katholieke Kerk.

**NU OOK VERKRIJGBAAR OP
HUISBIJBEL - FORMAAT**

(15 x 22 cm)

editie oude en nieuwe testament - bestelnr. 352,
Prijs f 46,50*

editie oude testament + deuterokanonieke boeken +
nieuwe testament - bestelnr. 353, Prijs f 49,50*
(*excl. verzendkosten)

NIEUWE VERSIE VAN GENESIS

door dr. Harm W. Hollander

In mei van dit jaar werd het Nederlands Bijbelgenootschap tezamen met allerlei kerkgenootschappen en andere instellingen uitgenodigd de presentatie bij te wonen van een nieuwe 'eigentijdse verwoording van het bijbelboek Genesis' naar het principe van de Living Bible.¹⁾

Deze weergave van het eerste bijbelboek is een uitgave van de Stichting Living Bibles International/Holland te Zevenhuizen. Deze stichting werd in 1983 in het leven geroepen om 'het werk van Living Bibles bekend te maken en de Nederlandse uitgave van de Living Bible voor te bereiden' (p. 63).

In de jaren vijftig besloot de 'evangelisch gezinde' uitgever Kenneth N. Taylor de dagelijkse treinreis tussen huis en werk te benutten voor een nieuwe verwoording van de bijbel in het Engels. In eerste instantie voor zijn eigen kinderen, die als zovele anderen de taal van de oude King James Version niet verstonden. Als basistekst gebruikte Taylor de zeer letterlijke American Standard Version en zijn doel was deze te bewerken tot een meer begrijpelijke 'bijbelvertaling'.

Wat als privé-onderneming met de bewerking van de brief aan de Romeinen begon, kreeg weldra een veel

breder opzet: heel de bijbel moest op een dergelijke wijze bewerkt, of, zoals Taylor het zelf noemde, geparafraseerd worden. Het resultaat moest ook voor een breder publiek toegankelijk worden.

Zo verscheen in 1967 het 'Living New Testament', terwijl de gehele 'Living Bible' in 1971 gereed kwam. De grote kracht van deze 'bijbelvertaling' ligt ongetwijfeld in zijn vaak eenvoudig en helder taalgebruik alsmede in de hantering van de principes van de 'parafrase', waardoor de tekst in veel gevallen begrijpelijker en aantrekkelijker wordt²⁾.

Inmiddels zijn er van de Living Bible miljoenen verkocht en gratis uitgedeeld, niet in het minst omdat de Billy Graham Evangelistic Association deze 'parafrase' nadrukkelijk aanprijst.

Dit overweldigende succes had tot gevolg dat in een zeer groot aantal landen nationale Living Bible-stichtingen werden opgericht, die ten doel hadden 'bijbelvertalingen' in de diverse landstalen te verzorgen naar het voorbeeld van de Amerikaans-Engelse Living Bible.

GENESIS

In Nederland verscheen reeds in 1976 bij de uitgeverij Gideon te Hoornaar onder copyright van de Living Bibles International een bewerking van het nieuwe testament, *Het Levende Woord* geheten. Het is, zoals op de achterflap is te lezen, 'een parafrase-vertaling in gewoon, boeiend Nederlands'.

In eerdere artikelen over vertaling en parafrase (zie boven) ben ik op deze versie van het nieuwe testament (kort) ingegaan. In dat kader heb ik *Het Levende Woord* gekenschetst als een van de uitgaven waarin vertaling en parafrase elkaar afwisselen en die er zeker toe kunnen bijdragen de bijbel beter te verstaan.

'Sinds 1980 is hard gewerkt aan de Nederlandse versie van het Oude Testament van de Living Bible' (aldus de uitgave van bovengenoemde Genesis-vertaling, p. 63), en het eerste tastbare resultaat is inmiddels op de markt verschenen: een nieuwe Nederlandse versie van Genesis. Terwijl in de ondertitel duidelijk vermeld staat dat het hier gaat om 'een eigentijdse verwoording van het bijbelboek Genesis naar het principe van de Living Bible', wordt de term 'parafrase' of 'parafrase-vertaling' vermeden. Of dit opzet is, kan ik niet uitmaken, maar feit is wel dat deze nieuwe Genesis-vertaling op zeer vele plaatsen wel degelijk een parafrase is.

PARAFRASE

Een van de meest opvallende vormen van parafrase is de toevoeging van allerlei informatie, in de hoop dat de tekst zo begrijpelijker, aantrekkelijker of interessanter wordt. Dit soort toevoegingen, duidelijk te onderscheiden van de voor het verstaan van de tekst noodzakelijke explicitering van impliciete informatie, treffen we in deze verwoording van Genesis veelvuldig aan:

3:6 : 'De vrouw liet zich om-

praten. Ze keek naar de boom en zag...'

3:12-13 : '... de vrouw... heeft de schuld... Maar ook zij schoof de schuld van zich af...'

19:9 : 'Wat zullen we nu krijgen, schreeuwden de mannen...'

24:21 : '... keek alleen opmerkzaam toe of zij haar werk afmaakte...'

27:4 : '... Daarna zal ik je als mijn oudste zoon zegenen...'

27:11 : 'Maar Jakob protesteerde: Maar moeder, vader zal zich niet zo gemakkelijk laten beetnemen...'

33:10 : '... Het is een hele opluchting voor me dat je ons zo vriendelijk tegemoet komt...'

34:19 : '... dacht dat hij het idee van een besnijdenis wel aan de mannen van de stad kon verkopen, want hij was een geacht en populair man'

40:1 : 'Enige tijd later gebeurde er iets belangrijks aan het Egyptische hof...'

48:7 : '... omdat je moeder Rachel stierf toen ze nog maar twee kinderen had...'

Een bijzondere vorm van parafraseren vinden we in het veelvuldige vermijden van het werkwoord 'zeggen, vragen, antwoorden'. Dit wordt dan of door een werkwoord vervangen dat een bepaalde sfeer oproept of door een bijwoord aangevuld om aan het gesprokene evenzeer een 'couleur locale' te geven. Dat de sobere (vertel-)stijl van Genesis daarmee geweld wordt aangedaan is duidelijk. Zo vinden we bijvoorbeeld *sissen* (Gen. 3:4), *schreeuwen* (19:9; 38:24), *waarschuwen* (24:6; 26:2), *protesteren* (24:55), *pleiten* (24:56), *polen* (26:27), *geruststellen* (27:13), *smeken* (27:36), *teleurstellen* (27:37), *razen* (29:25), *huichelen* (29:26), *bitsen* (30:15), *inbinden* (31:43), *hijgen* (32:26), *benepen antwoorden* (3:9), *ontwijkend antwoor-*

den (4:9), behoedzaam antwoorden (26:28), boos zeggen (16:5), boos vragen (20:10), verwonderd vragen (21:29), bevreemd vragen (27:32), woedend eisen (21:10), verbitterd reageren (27:36), etc.

Ook de voor een parafrase karakteristieke omissies vinden we terug. Zo is bijvoorbeeld de zin 'Deze allen waren de zonen van Keturah' (Gen. 25:4) weggelaten.

FOUTIEVE WEERGAVE

Naast dit alles komt ook een aantal duidelijk foutieve vertalingen (op grond van een verkeerde interpretatie van de tekst) voor. Deze onjuistheden zijn het gevolg van het streven om (wederom) een bepaalde sfeer op te roepen en om de lectuur te veraangename. Bijvoorbeeld:

13:7 : *'De herders van Abram en Lot kregen zelfs onderling ruzie, wat gevaarlijk was vanwege de vijandige Kanaänieten en Fereziëten, die daar woonden.'*

De frase 'wat gevaarlijk was vanwege de vijandige...' is toegevoegd om een verband te leggen tussen v. 7a en b. De Hebreeuwse tekst wil echter met v. 7b (vgl. 12:6) niets meer zeggen dan dat het land daarvoor voor Abram en Lot veel te klein was.

3:15 : *'De vrouw en jij, en al jullie nakomelingen, zullen voortaan vijanden zijn. Eén van haar nakomelingen zal je de kop vermorzelen en jij zult zijn hiel verbrijzelen.'*

Deze passage kan zo wel erg gemakkelijk als een verwijzing naar Jezus Christus opgevat worden, een overigens bekende en traditionele interpretatie. Toch wordt zo en met name door een dergelijke vertaling de grondtekst geweld aangedaan.

BASISTEKST

Het is natuurlijk niet verrassend dat deze uitgave van Genesis bij deze parafrases haar voorbeeld, de Living Bible, vaak op de voet volgt. Ook bij de keuze van de noten, waar we een aantal keren kunnen lezen wat de Hebreeuwse tekst 'letterlijk' zegt, laat ze zich vooral door de Living Bible leiden.

Opmerkelijk is daarbij dat de gegeven Nederlandse 'letterlijke' weergave in vrijwel alle gevallen een citaat is uit de NBG-vertaling 1951. Tot in het absurde toe: zo staat bijvoorbeeld bij de vertaling 'Ik beloof u en uw kinderen...' (Gen. 9:9) de noot *Lett.: "nageslacht"*. Als er al iets *letterlijk* zou staan, is dat natuurlijk niet 'nageslacht' maar 'zaad'!

Ook al volgt deze uitgave in tekst en noten gewoonlijk de Living Bible, toch zijn er verschillen tussen beide aan te wijzen (o.a. in Gen. 6:1; 7:11; 11:29; 17:17; 38:10). De Living Bible heeft duidelijk als voorbeeld en leidraad gediend, maar de vertalers zijn in het Nederlands ervan afgeweken waar ze dit nodig achtten.

Wat de basistekst betreft is het mogelijk dat deze niet de Hebreeuwse tekst was maar een tamelijk letterlijke Nederlandse vertaling (de NBG-vertaling 1951?). Dit zou dan in overeenstemming zijn met de werkwijze van Taylor, die voor zijn Living Bible eveneens een vertaling als basistekst gebruikte (zie boven). Het is spijtig dat de precieze werkwijze van de vertalers in de uitgave niet voldoende wordt toegelicht.

TAALGEBRUIK

Op de achterflap lezen we onder meer: 'Dit opnieuw verwoorde boek Genesis is geschreven in levend Nederlands van deze tijd. Zowel door taalgebruik als door woordkeuze wordt een heel duidelijk beeld gegeven van wat God oorspronkelijk in Zijn Woord te zeggen heeft.'

Deze pretentie lijkt me niet waargemaakt. Taalgebruik en woordkeuze

('levend Nederlands') zijn zeer on-evenwichtig. Vaak, vooral in dialo-gen, wordt nogal populaire, soms zelfs platte taal niet geschuwd:

- 3:2 : 'Nee hoor...' (vgl. 29:6; 43:28; 45:24)
- 19:9 : 'Wat zullen we nu krij-gen...' (vgl. 37:10)
- 25:30,32 : 'Tjonge, ik ben uitge-hongerd. Geef mij eens wat van dat rode spul dat je daar hebt! ...Wat heb je aan een eerstge-boorterecht als je om-valt van de honger...'
- 29:25 : 'Wat is dit voor een streek? raasde Jakob te-gen Laban...'
- 34:28 : 'Alles namen zij mee: het kleinvee, het rund-vee en de ezels, ja, alles wat los en vast zat...'
- 37:23-24 : 'Dus pakten zij Jozef zo gauw hij bij hen was in zijn kraag...'

Daarnaast vinden we lange en inge-wikkelde zinnen alsmede vrij plecht-statige woorden, die samen met het gebruik van HERE (met vier hoofd-letters) en het afdrukken van de tekst in twee kolommen deze verta-ling kennelijk een bepaalde 'sta-tus' willen geven:

- 6:8 : 'Maar in Noach had de HERE welbehagen'
- 35:5 : '... De vrees voor God lag over alle steden...'

- 37:35 : '... Ik zal treuren om mijn zoon totdat ik in mijn graf nederdaal'
- 43:19-21 : 'Toen ze bij de deur van het paleis kwamen, wend-den zij zich tot de huis-meester en zeiden: "Och meneer, na onze eerste reis naar Egypte om eten te halen, op de terug-tocht, stopten we voor de overnachting en open-den onze zakken en daar zat het geld in, dat we voor het graan hadden be-taald.'

CONCLUSIE

Het is jammer dat deze nieuwe weer-gave van het boek Genesis zowel ver-taaltechnisch als qua taalgebruik eigenlijk toch wel onder de maat blijft. Men kan zich tevens afvra-gen of deze bewerking als parafrase gelukt is en daarmee 'een uitstekend hulpmiddel bij het bijbellezen zal zijn', zoals de tekst op de achter-flap suggereert. Bij de uitgave van volgende boeken van het oude testa-ment kan misschien met onze bezwaren rekening gehouden worden.

NOTEN

- 1) *Genesis*. Een eigentijdse verwoording van het bijbelboek Genesis naar het principe van de Living Bible. Uitgave: Stichting Living Bibles International, Holland, postbus 41, 2760 AA Zevenhuizen (NH), ISBN nr. 90-70998-01-7.
- 2) Zie de artikelen over 'vertaling en parafrase' in *Met Andere Woorden*, 3e jaargang, nrs. 1 en 2.

NIEUW TRANSLATOR'S HANDBOOK

door dr. Harm W. Hollander

Eind 1983 verscheen 'A Trans-lator's Handbook on the Letter to the Hebrews',¹⁾ het achttiende deel in de serie

'Translator's Handbooks'.²⁾

Deze reeks handboeken bij de boeken van het oude en nieuwe testament, uitgegeven door de Wereldbond van Bijbelgenoot-schappen (UBS), is opgezet om

vertalers over heel de wereld bij hun werk te helpen.

Waar (wetenschappelijke) commentaren vaak enerzijds te veel informatie verschaffen die voor een vertaler niet relevant is en anderzijds te weinig ingaan op vertaalkwesties, beogen deze handboeken precies het omgekeerde: een korte verklaring van de bijbeltekst en een brede behandeling van problemen waarvoor juist een vertaler kan komen te staan.

De auteurs van het onlangs verschenen handboek bij de brief aan de Hebreërs zijn P. Ellingworth, UBS vertaalconsulent, exegeet en kenner van dit bijbelboek bij uitstek, en E.A. Nida, taalgeleerde en de geestelijke vader van de dynamisch-equivalente vertaalmethode. Deze samenwerking heeft geresulteerd in een handboek dat geheel beantwoordt aan de doelstelling van de serie. Het geeft vers-voor-vers - geciteerd naar de Revised Standard Version en de Today's English Version - korte exegetische informatie, bespreekt de stijl en structuur van passages en verzen en geeft suggesties voor een juiste weergave van de tekst. Vaak worden allerlei bijbelvertalingen als voorbeeld (positief dan wel negatief) aangehaald. Dit handboek lezend en gebruikend, komt men er eens te meer achter dat een 'letterlijke' vertaling in veel gevallen geen goede weergave biedt, of de lezer in het ongewisse laat.

Zo zou bijvoorbeeld een woord-voor-woord vertaling als '...(God) heeft tot ons gesproken in/door een zoon' (Hebreeërs 1:2) niet bijzonder geslaagd genoemd kunnen worden. Het handboek legt uit waarom in het Grieks het lidwoord vóór $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ ontbreekt en gaat in op de diverse mogelijkheden de frase te vertalen. Een ander voorbeeld is het gebruik van het Griekse $\delta\acute{\epsilon}$ in Hebreeërs 7:3. Waarom dit woordje wel in het Grieks staat maar in de meeste (alle?) vertalingen niet adversatief (bijvoorbeeld door 'maar') mag worden weergegeven, wordt overtuigend besproken. Ook al gaan de auteurs uit van het Grieks, het handboek (zoals trouwens alle handboeken uit de serie) is zo opgezet dat het ook door mensen met weinig kennis van de grondtaal gebruikt kan worden.

Appendices over de literaire structuur van de brief, de vertaling van $\delta\iota\alpha\theta\eta\kappa\eta$ en $\pi\acute{\iota}\sigma\tau\iota\varsigma$, alsmede een bibliografie, een 'glossary' en een index maken dit werk tot een handzaam geheel.

Van harte aanbevolen voor diegenen die zich (beroepshalve) in deze prachtige brief aan de Hebreërs, zijn interpretatie en zijn mogelijke weergave in vertaling willen verdiepen.

NOTEN

1. Volledige titel: P. Ellingworth - E.A. Nida, *A Translator's Handbook on the Letter to the Hebrews*, United Bible Societies (UBS), London-New York-Stuttgart 1983, VIII en 364 pp. Dit handboek is ook te bestellen bij het Nederlands Bijbelgenootschap onder bestelnummer 879624.
2. Voor meer informatie over deze serie, zie *Met Andere Woorden* 2e jaargang nr. 2, pp. 13-15.

HET VERHAAL VAN DE BIJBEL

ontstaan, vertaling, verspreiding

Begin september verschijnt dit ruim geïllustreerde boek over het ontstaan en de geschiedenis van de bijbel door de eeuwen heen.

Eerst wordt uitgebreid stilgestaan bij het ontstaan van de bijbel: de ontwikkeling van het schrift en het schrijfmateriaal in het algemeen; de bijbelse geschriften en de literatuur in het oude nabije Oosten; de schriftvondsten in Israël; de totstandkoming van de oud- en nieuwtestamentische boeken en de canon-vorming.

Hierna wordt ingegaan op de wijze van vermenigvuldigen van de bijbeltekst vóór 1450 (via met de hand geschreven manuscripten) en na 1450 (via gedrukte edities).

Dan volgt een hoofdstuk over het vertalen van de bijbel waarin ook een overzicht gegeven wordt van een groot aantal vertalingen die in de loop der eeuwen van de bijbel zijn gemaakt.

Tenslotte wordt beschreven hoe de bijbel is verspreid, veraf en dichtbij, vroeger op eenvoudige wijze, later met moderne middelen, met de bedoeling dat de bijbel gelezen kan worden door wie hem nog niet, of niet meer, kent.

Het boek is geschreven voor scholieren en hun docenten, voor catechisanten en voor kerkgangers en voor iedereen die zich wel eens heeft afgevraagd: hoe zijn we toch aan de bijbel gekomen? De auteurs, mevr. drs. H.J. Blok, mevr. drs. J. Deenik-Moolhuizen en dhr. dr. K.A.D. Smelik beschikken over een grote vakkennis. Prof. dr. K.R. Veenhof schreef het voorwoord.

Formaat 15 x 22 cm, 172 blz., voorzien van 46 illustraties.

Bestelnummer: 910

Prijs f 27,50.